

ФІЛОСОФСЬКІ ТА АНТРОПОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Оксана ЛАБАЩУК

© 2009

ОБ'ЄКТ І ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ ФОЛЬКЛОРИСТИЦІ: АНТРОПОЛОГІЧНЕ СПРЯМУВАННЯ І МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПЛЮРАЛІЗМ

Стаття написана у межах стипендіальної програми
Фонду імені Юзефа Мянєвського (Польща)

У статті розглядаються погляди сучасних польських фольклористів на об'єкт і предмет дослідження фольклору, який зазнав значних змін у зв'язку з тенденцією до антропологізації фольклористики. Методологічний плюралізм і можливість співіснування різних наукових підходів і шкіл в рамках однієї наукової дисципліни відзначаються як характерна риса сучасної польської науки.

Ключові слова: польська фольклористика, культурна антропологія, предмет і об'єкт дослідження, фольклорний текст і культурний контекст.

Звернення до здобутків і методологічних напрацювань у науковій традиції сусідніх країн може стати для української фольклористики доволі цікавим досвідом, що допоможе чіткіше побачити тенденції та перспективи вітчизняної науки. Публікації останніх років засвідчують значне зацікавлення українських етнологів і фольклористів польською науковою традицією, маємо на увазі передусім спеціальний випуск журналу «Народна творчість та етнографія» [Народна творчість та етнографія, 2007], присвячений польській науці, а також цікаву та змістовну статтю Л. К. Вахніної, що висвітлює ряд важливих проблем сучасної польської фольклористики [Вахніна-2008].

Завдання цієї розвідки — з'ясувати, якими є уявлення про об'єкт і предмет дослідження фольклористики в сучасній польській науці, яким чином формувалися ці уявлення, а також показати плюралізм у баченні власного «поля дослідження», яке пропонують сучасні наукові школи польської фольклористики.

На думку Роха Сулими, студії над сучасною польською фольклористикою повинні передусім відповісти на питання, чи спроможна ця наукова дисципліна здійснювати адекватну рефлексію над польською культурою на переломі XX і XXI століття. Звідси випливає запитання, чи має фольклористика як наукова дисципліна власні погляди на досліджуваний об'єкт, чи не можна їх замінити на дослідницькій лабораторії інших дисциплін [Sulima, 2005: 81].

В історії польської та української фольклористики є низка спільних моментів, що робить порівняння цих наукових традицій не лише цікавим, але й спонукає до роздумів над сучасним станом української фольклористики. Як зазначає Діонізіюш Чубаля, польські дослідники у XIX столітті встановили канон жанрів народної творчості, які вважалися взірцевими для національної науки аж до 60-х років XX сторіччя. У цей час з'являються праці Йозефа Лігензи і Дороти Сімонідес, присвячені усним біографічним спогадам. Дорота Сімонідес почала свою наукову діяльність як дослідниця фольклору Верхньої Сілезії. Її науковий доробок складають передусім студії в галузі народної прози, яка вивчається у реальному середовищі її побутування. Ці роботи кардинально змінили обличчя польської фольклористики, саме тому є необхідність зупинитися дещо докладніше на їх основних положеннях. З'явившись у 60-х роках, праці Сімонідес вказували на необхідність переходу від вивчення морфології народної прози до її прагматики, до опису функціонування текстів фольклору в оточенні інших мовленнєвих повідомлень. Як влучно

зачинив Рох Сулима, «...це було піонерським на ті часи з'ясуванням стосунків із кабінетною фольклористикою» [Sulima, 2008: 9]. Критерієм для жанрових і типологічних класифікацій текстів народної прози може слугувати передусім ситуація їх виконання. Ці погляди Дорота Сімонідес вперше висловила у монографії «Сучасна сілезька народна проза» (1969). Ця робота є знаковою для польської фольклористики, адже вона була початком переходу від філологічної методології дослідження фольклору до методології соціологічної й антропологічної. Подальший розвиток методології соціологічного дослідження фольклору можемо знайти у колективній збірці «З проблем соціології фольклору» (1977), редактованої Сімонідес. Фольклорні тексти, зафіксовані у середовищі їх побутування, виявились явищами живими, які змінюються в часі.

Специфічний методологічний підхід Дороти Сімонідес окреслився під час польових досліджень. Для неї важливо було сприймати свого інформанта передусім як співрозмовника, жити його клопотами і щоденними справами. Рох Сулима визначає такий підхід як «етичний поворот» в антропології [Sulima, 2008:10]. Предметом дослідження, таким чином, стає не текст та його художні особливості, а духовний світ «іншої людини». Специфіка роботи на теренах визначалася для молодої дослідниці своєрідністю цього регіону. Сілезія на той час була одним з найбільших промислових регіонів Польщі, і тим цікавіше було показати, що розвинена урбаністично-ужиткова культура не виключає існування культури символічної, що пов'язано з універсальною властивістю людини виділяти і міфологізувати значимі для неї культурні смисли.

Одним з найважливіших завдань сучасної фольклористики Дорота Сімонідес вважає дослідження індивідуальних людських біографій, вбачаючи об'єкт дослідження у спостереженні і вивченні людської долі. «Розповідь про власне життя виростає безпосередньо з бажання творення власного життєпису. Такий творчий процес, свідомий чи несвідомий, знаходимо в кожному людському оповіданні, тому, зосередившись на індивідуальній долі, ми зможемо дійти до різних за характером людських переживань, уявлень, дій. Власне мікроісторія людської долі постає як надзвичайно цікавий предмет для вивчення. Один з дослідників розповідав, що ціле людське життя є неперервним процесом пригадування і забування. Ці два процеси не були досліджені фольклористами, а в них міститься ціле людське життя. Потрібно тільки включити їх у наше розуміння фольклору і трактувати як суб'єктивні документи епохи, певного часового періоду та суспільно-культурного процесу загалом. Утім, і раніше досліджувана традиція складалася зі спогадів, які дослідникові або вдалося витягнути з пам'яті, або ні» [Simonides, 1995: 20].

Відомо, що фольклорні знання існують і транслюються за допомогою механізмів колективної пам'яті. Однак, на думку Сімонідес, окрім колективної пам'яті, існує також і культурна пам'ять. Кожна людина здобуває власний життєвий досвід, а отже, має свою відмінну, різнобарвну, сповнену переживань біографію. Ці біографічні спогади час від часу омовлюються, причому структура і функції виголошеного тексту залежатимуть від контекстуальних факторів: настрою, слухачів, оточення. Сімонідес переконана, що факт конструювання власної біографії в процесі розповідання свідчить, що ми маємо справу з процесом творчим: «Сам факт видобування певних вражень, епізодів і відсування в тінь інших вказує на процес конструювання оповідання, на свідому творчість» [Simonides, 1995: 20-21]. Звідси, як вважає дослідниця, впливає ряд важливих для фольклористики питань, які повинні цікавити науковців. Зокрема: чому одні епізоди становлять ядро оповідання, а інші залишаються в тіні, що провокує людину розповісти свою біографію у різних версіях, чому одні епізоди, які раніше становили тло, тепер виявилися центральними? Чи все це залежить від психічної структури конкретної людини, чи, може, якісь нові переживання вибудовують нову біографічну розповідь?

Зміна характеру оповідної творчості, заміна традиційних сюжетів на актуальний для сьогоденних носіїв фольклорної традиції матеріал зовсім не свідчить, що в природі усної розповіді відбулися принципові зміни, – навпаки, Дорота Сімонідес підкреслює функціональну єдність процесу фольклоротворення у минулому і сьогоденні. «Нині вже ніхто не створює казок, легенд чи демонологічних оповідань. Але процес творення живий і тепер. Достатньо сказати у товаристві: «Спогади» – і вже оповіді про минулі літа снуються самі. Знаємо, що історіями вони стають в самому процесі розповіді. Але чи завжди знаємо, чому люди так люблять вдаватися до спогадів?» [Simonides, 1995: 21].

Юзеф Буршта вперше у польській фольклористичній прозі запропонував розглядати фольклор не лише як вираження світогляду селянства, а як значно ширше поле певних явищ культури: «Фольклор <...> сьогодні можна окреслити як окрему і самостійну частину культури символічної <...>. Складаючись одночасно з елементів традиційних, так і сучасного змісту, що має риси

естетичні, фольклор задовільняє певні потреби міжособистісної комунікації <...>. Фольклор існує лише тоді, коли його зміст передається від людини до людини» [Burshta, 1997: 124]. На думку вченого, характерною рисою фольклору є те, що він, будучи складовою частиною людського життя, не усвідомлюється самою людиною як творчість, чи, навпаки, як річ практична. Явища фольклору Буршта поділяє на три групи: зникаючий фольклор традиційний (селянський), фольклор реконструйований (його ще можна назвати вторинним фольклором, або фольклоризмом), сучасний спонтанний фольклор. За характером залучення у фольклоротворчий процес різних суспільних груп, дослідник виділяє фольклор середовищно-професійний та фольклор інтерсоціальний, тобто такий, що належить різним суспільним групам [Burshta, 1997].

Протягом 90-х років у польській фольклористиці велася плідна дискусія стосовно предмета фольклористики, меж поняття *фольклор*, методологічних підходів і методів дослідження матеріалу. В результаті цієї дискусії сформувалось розуміння різних теоретичних підходів, різних точок зору, які можуть співіснувати в межах однієї дисципліни. Основою для вирізнення кожного з підходів може стати соціоісторичне розуміння фольклору, яке склалося в кожній з існуючих сьогодні наукових шкіл чи творчих лабораторій.

Своєрідним прологом до цієї дискусії була суперечка про різні підходи до розуміння фольклорного тексту між Єжі Бартмінським і Чеславом Гернасом. На думку Бартмінського, для дослідника, незалежно від його методологічних установок, надзвичайно важливим є питання тексту фольклору, «його специфіки на фоні «текстів культури», способів його виділення з потоку інших знакових систем і широко зрозумілого контексту, його зв'язку з текстами поточними, перш за все мовленнєвими» [Bartmiński, 1990: 123]. Думка вченого про межі фольклору доволі чітка: «До фольклору належать тільки твори, прийняті спільнотою, створені й утримувані в суспільному обігу та підтверджені варіантами» [Bartmiński, 1990: 134].

Чеслав Гернас висловив застереження, що стосовно фольклорних явищ релевантним є контекст культури, тому фольклор передусім повинен трактуватися і вивчатися як явище культури із застосуванням методологічних підходів, властивих для теорії культури. Дослідник ставить доволі суворі умови до запису фольклорного тексту, який можна вважати автентичним: «Щоб визнати текст автентичним, потрібно отримати його одиничний (одноразовий) запис у конкретній ситуації культурного контексту, у якій виступають: традиційний оповідач і слухач тексту, традиційне місце, час і ситуація виконання <...>. Якщо не записали ситуації, а тільки сам текст — значить, не записали нічого» [Hernas, 1976: 3-4].

Фольклористи зацікавились насамперед контекстом виконання фольклору, акцентуванням зв'язків фольклору і культури, що призвело до переміщення зацікавлень вчених у сферу сучасного фольклору. Адже якщо перед науковцем стоїть вимога вивчати не лише вербальний текст, але обов'язково й невербалізований контекст, то таку змогу дослідник отримує лише тоді, коли сам є безпосереднім свідком фольклорної комунікації [Пор. Бріцина — Головаха, 2004; Бріцина, 2006].

Науковий напрямок, започаткований Чеславом Гернасом, розвинули його учні й послідовники. Одним з найцікавіших і найрадикальніших представників цього напрямку можна вважати варшавського дослідника Роха Сулиму, який вважає, що тексти усні є реальною дійсністю і сповна доступні для дослідження лише в процесі розповідання [Sulima, 1995].

Безумовно, певна дослідницька позиція аж ніяк не виключає визнання права на існування точки зору опонента. Зокрема, Єжі Бартмінський визнає достатній науковий потенціал за обома точками зору, обома підходами — і тим, який трактує «словесні перекази як фрагменти багатокодових текстів культури», і тим, який «зосереджує увагу на самому словесному тексті та запитує про його культурний контекст» [Bartmiński, 1990: 126].

Певні підсумки проведеної дискусії були зроблені в жовтні 1995 року, під час загальнопольського наукового симпозіуму «Сучасна фольклористика: дилеми і перспективи», яка відбулась у м. Ополє. У матеріалах цієї конференції представлені погляди найвизначніших польських фольклористів: Роха Сулими, Єжі Бартмінського, Дороти Сімонідес, Віолетти Васілевської-Кравчик, Іоланти Луговської, Кшиштофа Вроцлавського, Терези Смолінської, Пьотра Ковальського. Проблематика симпозіуму зародилася з потреби переосмислення і нового розуміння проблем та перспектив фольклористики як окремої наукової дисципліни. На той час у середовищі польських фольклористів переважала думка, що фольклор — це культурна традиція, пов'язана виключно з мешканцями села XIX сторіччя і їхніми уявленнями про світ, яке знайшло своє відображення в казках, переказах, прислів'ях тощо. Завданням, яке ставили перед собою учасники конференції, було розбити цей міф і показати обличчя сучасної фольклористики,

об'єктом вивчення якої є, серед іншого, й сучасний фольклор, як це прийнято в Європі. Учасники симпозиуму звертали увагу на розширення семантики терміну фольклор, на те, що він тепер охоплює нові явища, на фольклор різних суспільних груп і середовищ; підкреслювали помилковість обмеження фольклору виключно селянською культурою. Дискусії відбувалися навколо такої групи питань: Які критерії визначають сучасний фольклор? Хто є сучасним носієм фольклору? Якою мірою він є мистецтвом слова? У чому проявляється це мистецтво? Яке значення має саме усна форма передачі інформації? [Folklorystyka, 1995: 7-9].

Актуальними для української фольклористики видаються міркування щодо сучасних конотацій термінів на позначення об'єкта вивчення фольклористики. Традиційно в польській фольклористиці для цього вживається термін *народна література* (literatura ludowa). Цей термін використовується стосовно текстів, зафіксованих етнографами XIX століття. Утім, сьогодні польські дослідники вважають неприйнятним застосування терміна literatura ludowa саме через його аксіологічні конотації, що на сучасному етапі не відображають властивостей фольклору і не апелюють до його носіїв, тому замість нього пропонують більш місткий за значенням термін *словесний фольклор* (folklor słowny) [Wróblewska, 2005: 8-9]. Така номінація підкреслює немистецький, нелітературний характер усних переказів, вказує, що фольклор може побутувати серед різних, а не лише селянських суспільних груп. Термін *словесний фольклор*, на думку Віолетти Врублевської, виражає специфіку побутування фольклорних текстів, можливості виникнення нових варіантів і версій одного й того ж тексту, але за умови, що вони спиратимуться на відомі композиційні схеми. Така термінологічна заміна є доволі симптоматичною: вона вказує на ті риси і властивості об'єкта, які сьогодні позиціонуються польською фольклористикою як вагомі, значущі і варті уваги. Як вважає Врублевська, характер фольклору визначає ряд соціальних чинників, серед яких найважливішими є належність особи до певної соціальної групи, а також освіта, вік, стать і місце проживання. Кожна суспільна група використовує специфічні форми комунікації, добирає спільні теми, які дають можливість порозумітися співрозмовникам, має схожі системи цінностей, неписані правила, що є типовими для усної культури, і врешті-решт характеризується схожими моделями проведення вільного і робочого часу, що є важливим інтеграційним чинником [Wróblewska, 2005: 9].

Для сучасної польської фольклористики властиве розуміння, що поняття *народ*, яке у традиційній фольклористиці трактувалося передусім як селянство, «в умовах сучасного демократичного суспільства виявилось розмитим, втратило чіткі межі... що безпосередньо впливає на саме поняття фольклор, «народознавство» у визначенні Томса» [Bartmiński, 2005: 110]. Таким чином, у «демократичному суспільстві традиційне поняття «народ» зникає, а міські субкультури, популярна і масова культура стрімко розвиваються» [Там само]. Замість категорії *народ* Єжі Бартмінський пропонує користуватися категорією *соціум*. Особливої ваги в такому ракурсі набувають явища, що належать колективу, суспільству, повсякденності, — як те, що відомо і прийнято певним (більшим чи меншим) колом людей [Там само]. Заміна поняття *народ* на поняття *соціум* є принциповим і значущим, адже таким чином дослідник починає осмислювати фольклор не як власність певного суспільного прошарку, а як власність усіх і кожного зокрема.

У Польщі сформовано соціологічний напрямок у вивченні фольклору. Найяскравіше репрезентує цей напрям дослідниця з Лодзі Віолетта Кравчик-Василевська, яка подає таке розуміння фольклору: «Фольклор як окрема частина культури символічної характеризується тим, що виявляє стан свідомості людей та їх фактичне ставлення до явищ і культурно-соціальних проблем» [Kravchuk-Wasilewska, 1995: 99]. Отже, у переказах, легендах, анекдотах, графіті, загадках, плітках чи чутках відбиваються «істинні системи цінностей, норм, стандартів і стереотипів, які визнаються певною соціальною групою чи середовищем» [Kravchuk-Wasilewska, 2000: 94]. Характер фольклорної комунікації визначається двома взаємодоповнюючими тенденціями: «...будучи знаком визнаної спільнотою традиції (перекази від покоління до покоління), фольклор є одночасно коментарем сучасності (переказ від людини до людини)» [Kravchuk-Wasilewska, 2003: 28]. Дослідниця підкреслює, що перекази, які здаються нам індивідуальними, насправді мають фольклорний характер (зрештою, функціонують у варіантах) і по суті своїй є результатом проєкції колективної ментальності [Там само].

Юланта Луговська питання онтологічного статусу і меж фольклору вважає головним і найскладнішим питанням фольклористики. Від того, яким чином дослідник вирішує для себе це питання, залежить не лише спосіб інтерпретації і вибрана модель опису феноменів народної творчості, але також «оцінка їх гуманістичного змісту і цінності» [Ługowska, 1999: 13]. Для

Луговської принциповим є розмежування дослідників на тих, хто вважає фольклор лише частиною загальнонародської культури, і тих, хто тлумачить фольклор як універсальне поняття, що проявляється в усіх пластах людської культури. Для перших властиве розуміння фольклору як поняття регіонального, діалектного, опертого на традицію. Для цієї традиції характерна «замкнутість у власному соціальному і культурному колі, а також нечутливість до усього, що могло б порушити стабільність місцевих уявлень і звичаїв, пов'язаних зі специфічним страхом перед змінами» [Ługowska, 1999: 14].

Що стосується розуміння фольклору як універсальної цінності, то, на думку польської дослідниці, «цінності, завдяки яким народній культурі можна надати статус «універсальності», містяться в ній цілком природно і є ніби «готовими»; звідси походить їхня універсальна властивість переходити власні межі, завдяки чому вони можуть стати частиною загальнонародної культури» [Ługowska, 1999: 15]. До таких цінностей належать передусім універсальні культурні моделі, такі, наприклад, як *дерево життя* чи, скажімо, *бінарні опозиції*, що їх можемо знайти у культурах не лише європейських народів.

Якщо прийняти думку Луговської про те, що фольклор репрезентує універсальні цінності, закономірно постає питання: як саме ці цінності «закодовані», у яких явищах і формах народної культури ми можемо їх відшукати. На думку дослідниці, «у фольклорній спадщині справді універсальними можуть виявитись не теми, мотиви, подвиги героїв <...> а загальні комунікативні моделі і типові взірці, сформовані в умовах народної культури в антропологічному розумінні цього поняття» [Ługowska, 1999: 23]. Таким чином, дослідниця сприймає фольклор не лише як сукупність текстів, сюжетів, жанрів, а як певну суспільну функцію, спосіб самовираження, що одвічно був притаманний людській природі.

Основними проблемами, які сьогодні насамперед цікавлять польську фольклористику, Рох Сулима вважає такі:

1. Поняття фольклору і споріднених із ним явищ в академічних і поточних дискурсах сучасної культури.
 2. Важливість виокремлення наукових дисциплін — літературознавства і фольклористики.
 3. Фольклористика в рамках проекту антропології слова.
 4. Практики усного слова як профіль дослідження народної культури.
 5. Етнолінгвістика (етнонаука) і фольклористика. Наслідки цього поєднання для польської науки.
 6. Фольклористика і слово у мультимедійному просторі.
 7. Фольклористика як різновид діагностики суспільства.
 8. Фольклористика і дослідження сучасної попкультури.
- [Sulima, 2005: 81].

Загалом сучасну ситуацію в польській фольклористиці, яка самовизначається як окрема наукова дисципліна, Рох Сулима окреслює як «пошуки свого предмета дослідження в новій ситуації, яку можна окреслити як антропологічний поворот в польській науці про культуру». Результатом такого пошуку може бути запропонований Рохом Сулимою проект під назвою «антропологія слова», де фольклор розуміється передусім як «тип символічної практики люду, як розповідання (*wypowiedzenie*) у розумінні Бахтіна, як свідчення людини мовлячої, діючої і здобуваючої досвід» [Sulima, 2005: 88]. Для даної концепції визначальною категорією фольклору є категорія усності. «Усність як світогляд, як оральний спосіб буття в світі, підкреслює те, що у фольклорній оповіді є **індивідуальним, суб'єктивним**» [Sulima, 2005: 81].

Визнаючи антропологічний характер сучасної польської фольклористики, Віолетта Врублевська зазначає, що попри вивчення традиційних явищ фольклору сучасна польська фольклористика займається «слідами проявів давнього фольклору в повсякденності та вивченням нових форм фольклору» [Wróblewska, 2005: 8].

Одним із сучасних фольклоротворчих факторів Врублевська вважає існування загальної думки про факти, які не можна пояснити однозначно і просто: раптове зцілення, випадковість, яка рятує когось від нещастя, таємничі кола на полях чи сліди на мурах, в яких можна побачити постать Богоматері. Це охоче витлумачується як дія надприродних сил, що породжує відповідні фольклорні фабули [Wróblewska, 2005: 10].

Розширення «поля дослідження» для фольклористики полягає у зверненні до таких, на перший погляд, дивних для української науки матеріалів, як опубліковані в польській пресі матримоніальні оголошення та некрологи [Kolbuszewski, 1998]. Вивченню матримоніальних

оголошень з позиції фольклориста присвячена монографія молоді дослідниці з Лодзі Катажини Оршуляк-Дудковскої [Orszulak-Dudkowska, 2008].

Книга Діонізіюша Чубалі «Навколо міської легенди» є зразком проведення фольклористичного дослідження саме на основі сучасного матеріалу. «Вивчення міської легенди вносить до дещо застиглої традиційної фольклористики два нових важливих елементи. З одного боку, йдеться про тексти нараційні (до цього часу ігноровані фольклористами), з іншого боку, про відкриття їх специфічної екзистенції і загальної суспільної ролі (величезний вплив на людське суспільство в цілому)» [Czubala, 2005: 5]. Особливістю сучасних легенд є те, що вони є комунікативними формами — «актуальними, спонтанними, гарячими, такими, що пробуджують емоції і змушують до безпосередньої реакції» [Там само]. До фольклорних творів автор зараховує міську легенду — завдяки її анонімності, варіативності, а також значному розповсюдженню, часто в межах усього цивілізованого світу. Дослідник закономірно ставить питання: чи є сучасна міська легенда зразком нового фольклору, чи справа лише у новому баченні і глибшому розумінні механізмів усної культури? [Czubala, 2005: 11].

Якщо в минулому тексти фольклорної прози були пов'язані з суспільством традиційного типу, закорінені у традиційному типі культури, то сучасні тексти часто не мають стосунку до конкретної суспільної групи, на них можна натрапити практично всюди: «...своєю еластичністю, здатністю до адаптації <сучасні фольклорні форми> подібні швидше до масової культури» [Wróblewska, 2005: 12].

Сучасні форми масової комунікації й технічні можливості сучасного світу поставили під сумнів навіть найфундаментальнішу категорію фольклористики — категорію усності. Записи фольклору транслюються по радіо і телебаченню, зберігаються у записах на компакт-дисках. Інтернет, комп'ютерні мережі та мобільний зв'язок також долучаються до продукування специфічних форм фольклору, при яких зв'язок з усною традицією розривається. Пйотр Ковальський говорить навіть про «втрату пам'яті» як специфічну рису трансляції фольклорного твору [Kowalcki, 1990: 51]. Людську пам'ять замінює пам'ять цифрова. Пошуки аналогій між усним та інтернет-фольклором також є предметом дослідження польської фольклористики. Тут маємо на увазі передусім здобутки **лодзинської школи**. Зокрема Віолетта Кравчик-Василевська присвячує окремі розвідки електронному фольклору [Kravchuk-Wasilewska, 2008], фольклору, який з'явився у сучасних мас-медіа (у тому числі в електронному варіанті) після терористичного акту 11 вересня 2001 року [Kravchuk-Wasilewska, 2008]. Окремий розділ своєї монографії присвячує шлюбним оголошенням в інтернеті Катажина Оршуляк-Дудковска [Orszulak-Dudkowska, 2008].

Віолетта Врублевська звертає увагу на значний динамізм сьогоденного фольклору, на нетривалість, швидкоплинність фольклорних форм, які, на відміну від своїх попередників, закорінені у традицію, швидко зникають з ужитку, а на їхньому місці виникають нові, більш захоплюючі сюжети. «Зв'язок із сучасністю, швидка дезактуалізація тем та конкретних текстів — це властивість популярної культури, котра, проте, не служить цілям дидактичним, формуванню звичаєвих та моральних норм певної групи, а передусім розважає» [Wróblewska, 2005: 15]. Масова література дає споживачеві «стереотипну візію світу, замкненого в безпечних, передбачуваних границях» [Там само]. Схожу функцію виконує і сучасний словесний фольклор, який «користає з багатств народної культури, її форм і тематики, особливо з системи уявлень, більше того — способу екзистенції, пов'язаного з масовою культурою» [Там само].

Обличчя сучасної польської фольклористики певною мірою визначається національними традиціями польської науки. Передусім варто відзначити відсутність поділу науки (а отже, і наукових шкіл) на столичну і провінційну. Польська фольклористика — це ряд регіональних наукових центрів, яким властивий певний методологічний підхід, вибірковість в об'єкті дослідження, з яким пов'язані імена вчених, відомих у своїй галузі. Таким чином, можемо виділити декілька центрів (чи шкіл) польської фольклористики.

Наукові інтереси **люблінської школи** фольклористики, керованої професором Єжі Бартмінським, зосереджені навколо етнолінгвістичної проблематики. Ця школа, мабуть, найбільш znana в Україні — очевидно, завдяки давнім науковим контактам Бартмінського і науковців сектору фольклору Інституту слов'язознавства і балканістики РАН, багато років очолюваного Микитой Іллічем Толстим, а також близькістю до фольклорно-етнографічного наукового осередку у Львові. Люблінських дослідників цікавлять передусім проблеми мовних стереотипів, символів культури, поезики усного тексту, мовної картини світу. Використовуючи досягнення лінгвістики, семіотики

й культурної антропології, люблінські науковці проводять широкі дослідження в галузі народної культури. Основним здобутком цієї школи є поява перших томів «Словника народних стереотипів і символів», а також багатотомного видання «Етнолінгвістика».

Особливість методологічного підходу люблінської школи влучно висловив Рох Сулима: «В працях люблінської школи є щось, що можна було б назвати категоріальним синтезом, більше — застосуванням категорій лінгвістики, етнографії (польові дослідження), літературознавства (поетика тексту), антропології культури, аксіології і навіть суспільної прагматики» [Sulima, 2005: 81].

Засновником **вrocławської школи** фольклористики вважають Чеслава Гернаса. Для цієї школи властиве акцентування дослідницької уваги на проблемах історичної семантики культури. Методологічними засадами цієї школи є визнання важливості і взаємодоповнення джерел історичних, філологічних, соціологічних та політологічних. Історична роль вrocławської школи для польської фольклористики полягає передусім у проведенні вrocławських фольклористичних семінарів, які регулярно відбувались упродовж 70-80 років ХХ століття, а також у виданні журналу «Література людова», який ще й сьогодні є найцікавішим для фольклориста періодичним виданням Польщі. Коло сучасних наукових зацікавлень вrocławської школи — зв'язок фольклору і популярної літератури, фольклору і літератури для дітей та молоді (Єжі Чесліковський, Іоланта Луговська, Ришард Ваксмунд).

Близька за методологічним спрямуванням **опольська школа** фольклористики проводить дослідження фольклору в широкому культурологічному контексті. Становлення цієї школи пов'язане з ім'ям знаної у Польщі дослідниці народної культури Сілезії Дороти Сімонідес. Базовою методологічною настановою цієї школи є концентрація наукових зацікавлень навколо систематичних польових досліджень і видання текстів. Фольклористична наука для опольської школи — це передусім наука антропологічна, яку трактують як спосіб соціальної діагностики. Сьогодні кафедру фольклористики в Опольському університеті очолює учениця Дороти Сімонідес — Тереза Смолінська. З діяльністю цієї школи пов'язана наукова діяльність Пйотра Ковальського.

Варшавська школа фольклористики створена учнями професора Юліана Кжижановського. Колом її наукових зацікавлень є систематика явищ фольклору, вивчення фольклорно-літературних зв'язків, історія фольклористики. Методологічна орієнтація цієї школи полягає передусім у філологічному та культурно-історичному аспекті вивчення фольклору. Останнім часом варшавська школа цікавиться запропонованою Рохом Сулимою темою антропології слова.

Краківське наукове коло, окрім досліджень сучасного фольклору, проводить культурно-історичні дослідження народної «картини світу»; торунська група дослідників (Віолетта Врублевська) займається передусім вивченням народної казки. **Торунську школу** фольклористики з методологічної точки зору розглядаємо передусім як розвиток філологічної фольклористики та дослідження фольклорно-літературних зв'язків (переважно на матеріалі казки). Не можна сказати, що роботи торунських науковців ґрунтуються виключно на філологічних методиках, — швидше можна зауважити, що в цих дослідженнях творчо застосовано сучасні культурологічні підходи.

Сучасна польська фольклористика тісно пов'язана з антропологією, особливо культурною антропологією. Провідні школи польської фольклористики — вrocławська, опольська, варшавська, лодзінська — не лише вважають культурно-антропологічний підхід вагомим складником фольклористичних досліджень, але й часто самі дослідження з'являються на перетині міждисциплінарного простору антропології і фольклористики. Загалом це відповідає світовим тенденціям розвитку гуманітарної думки, адже антропологічні дисципліни з початку ХХ століття займають у науковому дискурсі те місце, яке раніше належало філософії. Сильною стороною антропологічних досліджень можна вважати поєднання роботи на теренах із якнайширшими теоретичними узагальненнями. На сьогодні антропологія займає провідне місце серед наук, що спроможні розповісти людині про неї саму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бріцина Олександра, Головаха Інна, Прозовий фольклор села Плоске на Чернігівщині: Тексти та розвідки. — К.: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, 2004. — 584 с.

2. Бріцина Олександра, Українська усна традиційна проза: Питання текстології та виконавства. — К.: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, 2006. — 400 с.
3. Вахніна Лариса, Нове бачення польських фольклористичних досліджень // Київські полоністичні студії. — Т. 10. — Київ, 2008. — С. 429-435.
4. Народна творчість та етнографія / *Etnologia polska* — Польська етнологія. — 2007. — №1.
5. Bartmiński, Jerzy *Folklor — Język — Poetyka*. Wrocław — Warszawa — Krakow: Zakład narodowy imienia Ossolinskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1990. — 240 s.
6. Bartmiński Jerzy, *Folklorystyka, etnonauka, etnolingwistyka — sytuacja w Polsce* // *Literatura Ludowa*. — Wrocław: 2005. — № 6 (49). — S. 5-13.
7. Burshta Józef, *Folklor* // *Słownik etnologiczny. Terminy ogólne* // redaktor naukowy Z. Stachchak. — Warszawa-Poznań, 1987. — S.124—128.
8. Czubała Dionizjusz. *Wokół legendy miejskiej*. — Bielsko-Biała: Wydawnictwo ATH, 2005. — 156 s.
9. *Folklorystyka: dylematy i perspektywy* / redaktor naukowy Dorota Simonides. — Opole: Uniwersytet opolski. Instytut Filologii Polskiej, 1995.— 170 s.
10. Hernas Czesław, *Co to jest język folkloru?* [wprowadzenie do dyskusji], *Literatura Ludowa*. — Wrocław: — 1976. — № 4-5. — S. 3-4.
11. Kolbuszewski Jacek, *Współczesne nekrologi pożegnalne* // *Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury* / pod red. J. Bartmińskiego. — Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998.— № 9-10. — S. 193-210.
12. Kowalcki Piotr, *Współczesny folklor folklorystyka. O przedmiocie poznania w dzisiejszych badaniach folklorystycznych*. — Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1990.
13. Kravchuk-Wasilewska Violetta, *W obronie folkloru, czyli dialog między tradycją i współczesnością* // *Folklorystyka. Dylematy i perspektywy* / pod redakcją Doroty Simonides. — Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej, 1995. — S. 99—104
14. Kravchuk-Wasilewska Violetta, *AIDS Studium Antropologiczne*. — Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2000. — 234 s.
15. Kravchuk-Wasilewska Violetta, *Po 11. września, czyli folklor polityczny jako wyraz globalnego lęku* // *Literatura Ludowa*.— Wrocław: 2003. — № 3 (47). — S. 25-34.
16. Kravchuk-Wasilewska Violetta, *E-folklor jako zjawisko kultury digitalnej* // *Literatura Ludowa*. — Wrocław: 2008. — № 4-5 (52). — S. 25-34.
17. Jęgowska Jolanta *Folklor — tradycje i inscenizacje. Szkice literacko-folklorystyczne*. — Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1999. — 208 s.
18. Orszulak-Dudkowska Katarzyna, *Ogłoszenie matrymonialne. Studium z pogranicza folklorystyki i antropologii kultury* — Łódź: Polskie towarzystwo ludoznawcze, 2008. — 184 s.
19. Simonides Dorota, *Przyszłość folklorystyki. Marzenia czy potrzeba naukowa?* // *Folklorystyka: dylematy i perspektywy* / redaktor naukowy Dorota Simonides. — Opole: Uniwersytet opolski. Instytut Filologii Polskiej, 1995.— S. 11-27.
20. Sulima Roch, *Rekonstrukcje i interpretacje. Od folklorystyki do antropologii codzienności* // *Folklorystyka: dylematy i perspektywy* / redaktor naukowy Dorota Simonides. — Opole: Uniwersytet opolski. Instytut Filologii Polskiej, 1995.— S. 55-72.
21. Sulima Roch, *Folklorystyka jako antropologia słowa mówionego* // *Literatura Ludowa*. / *Dwumiesięcznik naukowo-literacki / Polskie towarzystwo ludoznawcze*. Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. — Wrocław: 2005. — № 4-5 (49). — S. 81-92.
22. Sulima Roch, *Profesor Dorota Simonides i Opolska szkoła folklorystyki* // *Literatura Ludowa / Dwumiesięcznik naukowo-literacki / Polskie towarzystwo ludoznawcze*. Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. — Wrocław: 2008. — №3 (52). — S. 9-12.
23. Wróblewska Violetta, *Współczesny folklor słowny* // *Folklor w badaniach współczesnych* / pod red. Adriana Mianeckiego, Agnieszki Osińskiej i Luizy Podziewskiej. — Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2005. — S. 7-15.

SUMMARY

In the article the views of modern Polish scientists on the object and the subject of folklore, which has undergone significant changes due to the anthropological tendency in folkloristics are discussed. Methodological pluralism and the possibility of coexistence of different scientific approaches and schools in the same academic discipline are marked as the characteristic feature of modern Polish science.

Key words: Polish Folkloristics, cultural anthropology, the object and the subject of translation, folk text and cultural context.